

léto a podzim 2016
(zdarma)

Pruská torna z bitvy u Náchoda 27. 6. 1866

V tomto roce si připomínáme stopadesáté výročí pruskorakouské války. Přestože tento konflikt přinesl lidem v místech, jimiž prošel, nesmírné utrpení, pro mnohé se stal nejsilnějším životním zážitkem, ke kterému se po zbytek života neustále vraceli. A to nejen ve vyprávění či při sepisování vzpomínek, ale i tím, že si schovávali předměty, jež našli na bojištích. Jedním z takových „suvényrů“, který se nakonec dostal až do sbírek náchodského muzea, je pruská torna z bojiště bitvy u Náchoda.

Do přírůstkové knihy byla zapsána dne 30. 6. 1905 pod č. 1591 jako: *Vojenská pruská torba z bojiště na Brance 27. 6. 1866*. Náchodskému muzeu ji daroval Rudolf John, továrník a obecní starší v Náchodě. Záznam o tom, že se jednalo o dar, ale není zcela přesný, neboť za tornu bylo zapláceno 50,- korun. Tato nemalá investice se však muzeu více než vyplatila, neboť již tehdy někdo k záznamu připsal krátkou, nicméně výstižnou poznámku: *Vzácný kousek*.

Torna byla součástí tzv. opaskové výstroje (*Gürtelrüstung*), kterou navrhl oldenburský setník Vichrow. Proto bývá označována také jako *Virchowsches Gürtelgepäck M. 1847*. Do torny ukládal voják kazajku, rezervní prádlo a další propriety. V postranních kapsách měl po jedné plechové krabici na 20 rezervních nábojů. K obsahu tornistry patřilo rovněž čistící náčiní a příslušenství k jehlovce, včetně plechového pouzdra s náhradními jehlovými úderníky. Z vnějšíku na torně pak byla ještě připevněna plechová várnice.

Náchodská torna je vzácná hned z několika důvodů. Pomineme-li skutečnost, že se takových předmětů ve sbírkách muzeí mnoho nezachovalo (Prusové obvykle použitelnou výstroj z bojišť odváželi), je tato torna také spojena s konkrétní bitvou a dokonce i přímo s konkrétním vojákem. Na vnitřní straně jejího víka je totiž hned několik razítek a dokonce i rukou psané nápisy, které tuto identifikaci umožňují. Najdeme tu označení regimentu 1.B. IR.46, tedy 1. batalion 1. dolnoslezského pěšího pluku č. 46 (*1. Niederschlesisches Infanterie-Regiment Nr. 46*). Rovněž se zde nachází datum převzetí do výzbroje, rok 1857, a číslo tornistry (A1983). Dále je zde dvakrát nad sebou razítko 4. c, tedy 4. *compagnie*. Tato příslušnost k 4. setnině je zopakována rovněž rukou napsaným 4 *Comp*. A nakonec jsou ještě rukou připsána dvě jména: *Eberstein* a *Benz*.

Položme si otázku, kdo byl Eberstein a kdo Benz? A pochází torna skutečně z bojiště na Brance, jak bylo uvedeno v přírůstkové knize? Tato otázka není vůbec od věci. Při revizi militarií předaných do muzea v Náchodě jako nálezy z bojiště na Brance mnohdy zjistíme, že pocházejí od jednotek, které se bitvy u Náchoda vůbec neúčastnily. Obezřetnost je tedy na místě. Při pátrání nám byl velmi nápomocen seznam padlých, kde jsme našli záznam, že mušketýr Ferdinand Otto Ludwig Eberstein z obce Mellenthin v kraji Soldin, příslušník 4. *compagnie* 1. dolnoslezského pěšího pluku č. 46, je pohřešován po bitvě u Náchoda dne 27. 6. 1866. Z toho pak vyplývá, že druhé jméno (Benz) patrně patřilo předchozímu majiteli torny.

Vesnici Mellenthin, z níž F. Eberstein pocházel, na mapě pod tímto názvem již nenajdeme. Dnes se jmenuje Mielčcin a leží na území Polska mezi městečkem Myslibórz a Štětínem. Do bitvy u Náchoda, jež se Ebersteinovi stala osudnou, se jeho jednotka zapojila v rámci 19. pěší brigády generálmajora von Tiedemanna. Samotná 4. setnina, které velel setník von Stocki, byla jednotkou druhého sledu tvořeného celkem šesti setninami pod velením podplukovníka von Manteufela. Devatenáctá brigáda dorazila na bojiště na Brance až v druhé fázi bitvy. Jednotky 46. pěšího pluku a 6. granátického pluku, které tvořily 19. brigádu, se pak zapojily především do bojů ve Václavících a přilehlém václavickém lesíku. Ztráty 4. setniny byly minimální – pouhých pět mužů. Z toho jsou tři vedeni jako pohřešovaní (vedle Ebersteina, ještě poddůstojník Johan Adolph Kindler a mušketýr Carl Gustav Vollmann). Co se s nimi stalo, se můžeme pouze dohadovat. Leccos však mohou naznačit příčiny smrti posledních dvou padlých. Mušketýr Carl August Rönsch ze vsi Dobschütz v kraji Görlitz byl zabit dělostřeleckým granátem, který mu utrhl hlavu. Desátník Johan Ernst Bülow ze vsi Quaritz v kraji Glogau byl usmrčen střepinou z dělostřeleckého granátu. Zdá se tedy, že ztráty druhosledové setnině způsobilo především rakouské dělostřelctvo. Byť to s jistotou nevíme, stejný osud mohl potkat rovněž Ferdinanda Ebersteina.

Jan Tůma

Puška Lorenz, vz. 1854

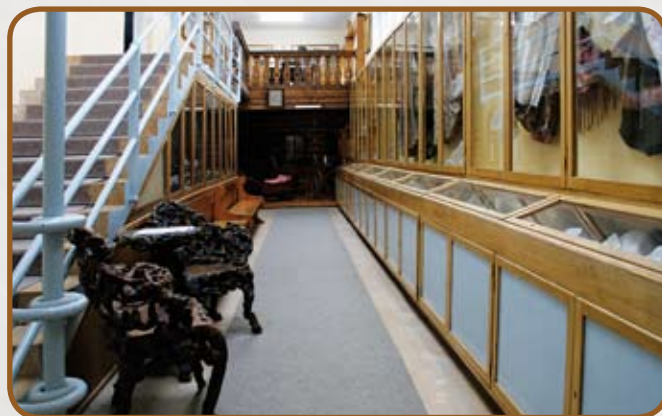

Rodný domek Aloise Jiráska v Hronově

Prizemní roubené stavení, v němž se významný český spisovatel historických románů Alois Jirásek narodil, postavil jeho praděd Jakub v roce 1790. Stavení, opatřené původně doškovou a posléze šindelovou střechou, mělo v době spisovatelova dětství trochu jinou podobu než dnes. Zmizela převážná část jeho hospodářského zázemí: chlévy, jež s domkem tvořily jeden celek (prostor dnes upravený jako zázemí pro průvodce), a stodola, sloužící rovněž jako konírna. K domku také patřily rozsáhlé pozemky táhnoucí se až k řece Metuji, na nichž měli Jiráskovi pole, louky a ovocné zahrady.

Jak napovídá vybavení domku, rodiče Aloise Jiráska – Josef a Vincencie (roz. Prouzová) – zde provozovali pekařství. Koncem sedmdesátých let 19. století se dostali – mimo jiné i díky příliš dobrosrdečné povaze – do finančních potíží a v roce 1878 museli domek opustit. Zbytek svého života dožili ve stavení, v němž se narodila matka.

V dobách vlastnictví nových majitelů doznal dům určitých stavebních úprav. Když byl v majetku rodiny Švorčíkovy, byla v hlavní obytné světnici zbudována zděná příčka, čímž se místnost účelně rozdělila na kuchyňskou a obytnou část. Poté, co stavení přešlo do majetkového vlastnictví rodiny Palečkovy, došlo za účelem znovuuvedení domu do původního stavu k odstranění postavené příčky, aby ji zde po několika letech město, když stavení odkoupilo, nechalo opětovně vybudovat.

Rodný domek byl veřejnosti zpřístupněn v době oslav 70. Mistrových narozenin. Ve stejné době byla rovněž vysána veřejná finanční sbírka na odkoupení domu. Tento záměr se městu podařilo uskutečnit roku 1925. Jeho úmyslem bylo zřídit zde muzeum. V letech 1955–57 prošlo stavení citlivou rekonstrukcí podle návrhu architekta Budínky. Cílem bylo, aby interiér co nejvíce odpovídal době spisovatelova dětství a mládí. Domek znovu získal šindelovou střechu a pozemky za ním parkovou úpravu. K další výměně střechy došlo v roce 2015, probíhá rovněž revitalizace přilehlého parku.

V současné době je domek Aloise Jiráska veden na seznamu kulturních památek České republiky, ve správě Regionálního muzea v Náchodě.

Jiráskovo muzeum v Hronově

Počátky dnešního Jiráskova muzea v Hronově spadají do roku 1908, kdy několik nadšených zájemců založilo dobrovolnou muzejní společnost. Se stěhováním sbírek, jejich zpracováním a vlastní instalací bylo započato až roku 1932. Muzeum bylo v budově Jiráskova divadla otevřeno v červenci 1938.

Tematicky se muzejní expozice věnuje především dějinám 19. a první poloviny 20. století. Z větší části je zaměřena literárně, především na osobnost Aloise Jiráska a jeho čtyřsvazkové dílo kroniku „U Nás“, nalezneme tu však také zmínky o dalších významných hronovských rodících: o malíři a spisovateli Josefu Čapkovi (1887-1945) či spisovateli Egonu Hostovském (1908-1973).

Alina Petričenko

Stalo se před 100 lety: Z Náchodských listů roku 1916

Také v dalším čísle Muzejních novin pokračujeme v našem seriálu o tom, jaké zajímavé zprávy přinášel týdeník Náchodské listy redaktora a vydavatele Františka Karla Zachovala přesně před sto lety, v třetím roce tzv. Velké války – roku 1916. Ze zajímavých zpráv a sdělení vybíráme:

- Měděné a mosazné součástky od domovních dveří, vrat atd. v poslední době jsou systematicky kradeny. Ztratila se celá řada mosazných kulí z ozdobných mříží v promenoairu Měst. divadla, kdosi odšrouboval těžkou měděnou kliku od hlavních dveří domu pana stavitele Bednáře a denně jsou hlášeny nové případy. Všeho do času – však on se ptáček spálí! Obchodníky varujeme před koupí těchto předmětů!

- Jarní sněhy. Skála Dobrošovská nad Náchodem a táhlý hřbet Boru v sousedním Kladsku z neděle na pondělí 17. dubna pokryly se znovu sněhem a nezvykle působila ta scenerie vzhledem k jasně zeleným lukám a probouzejícím se polím. Teplé paprsky sluneční ze Skály Dobrošovské během dopoledne sněh zahladily – Bor však zůstal osvěžen až do třetího dne.

- Pro fond vdov a sirotků po padlých místních vojácích v Náchodě věnoval Jeho Jasnost princ Bedřich ze Schaumburg-Lippe 60 K na místo osvětlení zámeckých oken při slavnosti Vzkříšení v sobotu dne 22. dubna, což rádi kvítujeme.

- Přepadení. Případ plný vzrušení stal se večer o 6. hod. dne 3. t. m. v nejfrekventovanější ulici našeho města. V hotelu „Praha“, jehož majitelem jest náchodský pivovar, bydlí ředitel továrny akc. společnosti. Dolejší místnosti hotelu jsou neobydleny, takže pan ředitel jest jediným obyvatelům tohoto dosti velkého domu. Zmíněného dne vracela se sloužící dívka p. ředitele do bytu a tu na síni přepadena byla neznámým individuem pochybného vzezření, které mělo na nohách bačkory a jalo se ji škrtiti. Ulekaná dívka strhla pokřik, na který náhodou kolem jdoucí pán přispěchal ohrožené dívce na pomoc. Útočník, byv překvapen, obrátil se na útěk a otevřenými náhodou dveřmi zadního vchodu zmizel směrem ke hřbitovu.

- Pro sbírky městského muzea v Náchodě darovali: pan ředitel J. Luncar čtyři skvostné ručnice z pozůstalosti nedávno zemřelého c. a k. majora Wisgrilla, z nichž jedna je soustavy ruské, dále rodiny zemřelého průmyslníka a člena obec. zastupitelstva Jakuba Picka umělecky z korku vyřezávaný plastický obraz, představující jakýsi staroněmecký hrad s vlastnoručním věnováním zůstavitele. Dárčům kuratorium muzejní vyslovuje uctivé díky.

- Labužníkům už zvoněly zábi stehýnka. Po nábřeží Radechovky za knížecím rybníkem na Plhově potulují se výrostkové a ženy a běda kuňkalce, která se zapomene a podívá se na jarní sluníčko:

bez milosti jest popravena! Že při tom páší se ne-
přístojnosti, je samozřejmě a četnictvo občas mělo by dohlédnouti na „mordýře“, aby zbytečně nezpůsobovali žábám bolesti a mistrně je zprovozovali ze světa, když už je to jediným výdělkem a mnohým labužníkům pochoutkou!

- Umění uzavřít mír. Je starou zásadou, že půda pro uzavírání míru bývá nejlepší, když se vítězí na bojištích. Válka dle německých theoretiků je pokračováním politiky a naopak, politika má být pokračováním války. Dovést uzavřítí mír je zvláštním uměním.

- Neztrácejte naděje a věřte v šťastný návrat nejdražších! Ať si povídá kdo chce, cokoliv. Kandidát medicíny Mazáč Ant. z České Čermé narukoval v srpnu 1914 a od prvních velkých bojů u Lublína r. 1914 byl nezvěstným. Rodina už dávno jej oplakala, jako ztraceného. K veliké radosti však přihlásil se nezvěstný syn v těchto dnech lístkem z Kyjeva a hlásí, že jest v nemocnici medikem a že zdrav a při dobré mysli čeká na návrat.

- Za dětmi otec. Zámečnický mistr pan Josef Křištof má ve válce tři syny: staršího Josefa u zdrav. sboru v Jaroslavi, mladšího Františka u námořnictva v Pulji a třetího nejmladšího u domobrany. Nyní nastoupil vojenskou službu sám tatík.

Aneta Doležalová, Pavlína Švandová

Sbírka egyptiak v Regionálním muzeu v Náchodě

V České republice neexistuje mnoho muzejních institucí, které ve svých útrokách uchovávají předměty související se starověkým Egyptem, nazývané v odborné terminologii jako egyptiaka. Jednou z nich je také Regionální muzeum v Náchodě, což může být pro běžného návštěvníka poněkud překvapující. Svým počtem se jedná spíše o jakousi minisbírku egyptiak, což však rozhodně neuменьšuje její pozoruhodnost a půvab a to jak po vizuální, tak také po informativní stránce. Egyptiaka z náchodského regionálního muzea se svým charakterem vztahují především k posmrtným představám starých Egyptanů 1. tisíciletí př. n. l., kdy se Egypt samotný stal prostorem, v němž se setkávala tehdejší domácí egyptská kultura s vnějšími kulturními vlivy, především africkými (Libyjci, Núbijci) a zejména potom vlivem řeckým a římským.

Počátky sbírky egyptiak v Regionálním muzeu v Náchodě jsou spojeny s Janem Karlem Hrašem (1840–1907), archeologem a pedagogem, jenž náchodské muzeum v roce 1881 založil.

Prvním předmětem, který je z celé sbírky typologicky i chronologicky nejlépe uchopitelný, je malá **stélka z pálené hlíny** s našedlou patinou (evidenční číslo V-8c-14), vysoká 12,5 cm,

šířoká přibližně 7,5 cm a silná zhruba 2,5 cm (obr. 1). Provenience (původ) stélky není známa a do sbírky náchodského muzea se dostala někdy před rokem 1960. Její datace se pravděpodobně pohybuje od tzv. Pozdní doby do Ptolemaiovské a Římské doby v Egyptě (konec 8. stol. př. n. l. až 1. stol. n. l.). Tato stélka patří do skupiny staroegyptských stél, tj. vertikálně vztýčených desek, nesoucích buď text či kombinaci textu a obrazu. Velkou skupinu tvoří tzv. votivní a pohřební stély, které byly starými Egyptany vztýčovány resp. umísťovány na kultově důležitých místech jako byly chrámy, kaple, pohřebiště či domácí svatyně, aby si jednak zajistili přízeň bohů po své smrti a také, aby byli skrze tyto stély připomínáni živými jako jejich zbožní předchůdci. Krom toho stély zachycovaly i případné sociální postavení majitele či jeho úřední kariéru spolu s rodinnými vztahy.

Stélka z náchodské sbírky je však pozoruhodná tím, že na ní je vyobrazena trojice staroegyptských božstev v mumiformní (tj. mumifikované) podobě, z nichž každé na sobě nese nápis a nad nimiž se v tzv. lunetě klene ochranný symbol v podobě okřídleného slunečního kotouče, ze kterého na každou stranu vycházejí kobry. Výška postav božstev je přibližně 7,7 cm a na každé z nich je zaznamenán hieroglyfický text, což je podstatný prvek napomáhající k přesnému určení zobrazené postavy. První zleva je (i přes viditelné poškození hlavy) kombinací lidské postavy a zvířecí hlavy. Velmi pravděpodobně se jedná o hlavu sokola a tedy o boha Hora, který byl takto zobrazován. Tuto domněnku navíc potvrzuje i hieroglyfický text na této postavě, který boha Hora zmiňuje. Zbývající dvě postavy mají lidskou podobu a díky textu lze určit, že tou prostřední je bůh podsvětí a zemřelých Usir, otec Hora a zcela vpravo je bohyně Eset, sestra a manželka boha Usira a matka Horova. S nadsázkou lze tedy říci, že stélka zachycuje „božskou triádu“ Hor–Usir–Eset, jež hraje hlavní roli v jednom z nejvýznamnějších a nejznámějších mýtů pocházejících ze starého Egypta.

Obr. 1

I když nám hieroglyfický text na postavách napomáhá určit jména božstev, je do značné míry velmi problematický, neboť je zapsán způsobem, který není pro pravidla psaní hieroglyfů zcela obvyklý (jde o tzv. defektní řazení hieroglyfických znaků). O čem tento defektní styl může vypovídat? Buď tvůrce této stélky neovládal zcela dokonale znalost systému hieroglyfického písma, nebo mohlo mít toto chybné řazení znaků jiný, nám unikající smysl. Z obsahového hlediska hieroglyfické nápisy označují jednotlivá božstva běžnými kultovními formulemi, známými ze starého Egypta.

Rozměry a obsah stélky naznačují, že se mohlo jednat o předmět, jenž byl uložen jak ve veřejném kultovním prostoru a byl tedy votivním artefaktem, nebo mohl sloužit majiteli k soukromým náboženským obřadům a domácímu uctívání (v egyptologii nazývanému jako „osobní zbožnost“).

Druhým předmětem sbírky egyptiak v náchodském regionálním muzeu je **amulet** v podobě brouka Vrubouna posvátného, latinsky nazývaného *Scarabeus sacer* (odtud také název skarab či skarabeus; obr. 2). Tento skarabeus (evidenční číslo V-8b-303) je vysoký 5,8 cm, široký 3,8 cm a jeho tloušťka je 1,4 cm. Vyroben je z fajánsu s tmavěmodrou glazurou. O samotné egyptské fajánsi bude ještě řeč. Datace skarabea je nejistá, může se pohybovat od doby Nové říše po Pozdní dobu (asi 15. stol. až 4. stol. př.n.l.) a jeho původ není znám. Ze záznamů vyplývá, že do sbírky se dostal jako osobní dar jistého Ing. Židka z Nového Města nad Metují J. K. Hrašemu.

Obr. 2

Skarabeus, staroegyptsky nazývaný Cheper, Cheprej či Cheprer, představuje jednu ze základních forem boha slunce; především díky své charakteristické vlastnosti vytlačování hmoty ve tvaru malé kuličky ze země staří Egyptané věřili v jeho každodenní znovuzrození a ztotožnili jej s ranním sluncem, které se podobně rodilo ze země za horizontem po své noční cestě podsvětím. Cheper byl takto úzce spjat se sluncem, znovuzrozením a životem stejně jako sluneční bůh, a proto byl často zobrazován v hrobkách či právě v podobě amuletu. V tomto případě by mělo jít o tzv. srdečního skaraba, neboť ten byl podle představ Egyptanů vyráběn ze zeleného kamene, nesl konkrétní pasáž z tzv. Knihy mrtvých a byl upevňován na krk pomocí provázku. Barva povrchu tohoto skarabea by mohla imitovat zmíněnou barvu; po obvodu amuletu jsou skutečně viditelné i otvory (byť přece jen dosti úzké) pro zavedení provázku, nicméně na jeho spodní straně chybí odpovídající text. Tito skarabeové byli umísťováni na hrudí mumie zemřelého při jeho pohřbu a v textu na amuletu zemřelý žádal své srdce, které zůstávalo při mumifikaci v jeho těle, aby proti němu nespáchalo při posledním soudu.

Jiným druhem byli tzv. komemorativní skarabeové, užívání v profánní sféře a nesoucí určitý paměťhodný nápis např. egyptských panovníků. Velmi často bývali takoví skarabeové používáni jako pečeti dala v panovnické i soukromé oblasti.

Třetím předmětem je **náhrdelník** tvořený kroužky z fajánsu různých odstínů (obr. 3). Délka náhrdelníku je přibližně 70 cm

a na šňůře je navlečeno celkem 94 kroužků o šířce od 0,7 cm až po 1,9 cm, prokládaných skleněnými korálky moderního původu. Původ náhrdelníku není znám a jde o pozůstalost po paní Jarmile Hassan Abdel Wahab Kristenové (1917–1996), manželce Hassana Muhammada Abdel Wahab, člena trůnní rady egyptského krále Farúka (1920–1965), veličního generála pro oblast Sinaje atd. Za éry prezidenta Násira (1918–1970) zastával paša Hassan post předsedy zahraničního výboru egyptského senátu.

Náhrdelník samotný není starověký, avšak jednotlivé kroužky s fajánsi vykazují starší patinu a povrchové poškození. Samotná fajáns je typickou staroegyptskou specialitou a v Egyptě je doložena nejpozději od 4. tis. př. n. l. Vyráběla se ze směsi rozdrčené horniny s vysokým podílem křemene, smíchané s pouštním pískem, obsahujícím stopy vápence a s menším množstvím natronu (hydroxidu sodného) a dalších pojiv; vzniklá hmota se tvarovala do požadovaných forem (korálky, amulety, sošky, kachle apod.), opatřených i nápisy (vyrytými buď do forem či přímo na předmět), které se potom vypálily při teplotě zhruba 850 stupňů Celsia a následně namáčely do glazury, vyrobené ze stejného základu, avšak mnohem jemněji rozmělněného a obarveného příslušnými barvivy, nejčastěji modrozelenými (např. práškem z malachitu); obarvené předměty se posléze vypalovaly při teplotě 650 až 700 stupňů Celsia.

Posledním předmětem sbírky je **sada šperků** tvořená náhrdelníkem, náušnicemi a náramkem (obr. 4). Velmi pravděpodobně jde o výrobky novověkého orientálního šperkařství, zahrnující zlaté

Obr. 3

Obr. 4

či pozlacené prvky a patrně imitace fajánsových a karneolových válečkovitých korálků. Původ šperků není znám a jedná se o pozůstatost po zmíněné Jarmile Hassan Abdel Wahab Kristenové. Rozměry šperků jsou následující: náhrdelník – šířka cca 19 cm, výška cca 20 cm, průměr fajánsových korálků 2 až 4 mm s délkou cca 1 cm; náušnice – délka cca 6 cm, šířka cca 3 cm, průměr fajánsových korálků 2 až 3 mm s délkou cca 1 cm; náramek – délka cca 20,5 cm, šířka cca 4,5 cm, průměr fajánsových korálků 2 až 4 mm s délkou cca 1 cm. Náhrdelník je složen z fajánsových a karneolových korálků a z pozlacených sponek ve tvaru čtyřlístku, spojených malými kroužky. Střídání fajánsových a karneolových korálků se na přední a zadní straně náhrdelníku liší, přičemž spodní okraj přední části lemují malé kuličky. V zadní části je také zapínání náhrdelníku. Náušnice mají tvar ozdobné poklice s připínáním, držícím horní řadu fajánsových a dolní řadu karneolových korálků lemovaných vespodu kuličkami. Náramek tvoří řada tří pruhů fajánsových a tří pruhů karneolových korálků spojených kroužky se sponkami ve tvaru čtyřlístku. Na obou koncích je náramek zakončen zasouvací ozdobnou sponou.

Na závěr lze ještě dodat, že uvedená sbírka egyptiak byla veřejnosti naposledy představena v rámci malé výstavy, která byla vytvořena u příležitosti egyptologické přednášky, přednesené autorem tohoto příspěvku v lednu letošního roku v přednáškovém sále náchodského regionálního muzea (obr. 5). Autor by tedy

Obr. 5

touto cestou rád vyjádřil svůj hluboký dík vedení muzea za zpřístupnění sbírky a všem jeho členům, kteří se jednak podíleli na tvorbě samotné výstavy a také zajistili velmi příjemné prostředí a stimulující atmosféru pro uskutečnění přednášky.
Daniel Šichan

Postila evangelistská

Mezi poklady, které se nachází ve sbírkách Regionálního muzea v Náchodě, můžeme zařadit i vzácné tisky, jež ukrývá muzejní knihovna. Přední místo mezi nimi beze sporu zaujímá objemný svazek nesoucí název *Postila evangelistská, aneb vejkladové na evangelia nedělní a sváteční, kteráž se každoročně v křesťanstvu čítají, rozjímají a v shromážděních církevních lidu božimu předkládají*.

Jedná se o druhé, exilové, vydání velmi populární, světoznámé třídílné evangelické postily Martina Philadelphia Zámorského. Svůj přídomek odvozoval od Zámrsku u Chocně, kde se narodil někdy kolem roku 1550. Absolvoval evangelickou univerzitu v německém Wittenbergu a po vysvěcení na kněze augšpurského vyznání r. 1573 působil jako nesmírně populární kazatel na několika místech Novojičínska, v Hranicích, Kunvaldu a od r. 1584 až do své smrti v opavském evangelickém kostele sv. Jiří na Dolním náměstí. Kázal prý natolik působivě, že se pod jeho kazatelnou shromažďovala podstatná část obyvatel města z nejrůznějších společenských vrstev.

V Opavě, významném reformačním centru našich zemí, také napsal své rozsáhlé

dílo čítající 1274 stran. Pro zásah katolické cenzury, reprezentované olomouckým biskupem Stanislavem Pavlovským, jež toto velkolepé dílo označila za kacírské a jeho vydání zakázala, bylo nakonec tištěno tajně. Na třech místech – v Bruntále, Jezdkovicích u Opavy a Loděnici na panství Philadelphova věrného posluchače a ochránce, opavského zemského hejtmána Hynka staršího Bruntálského z Vrba, ji na jeho náklady v přenosné tiskárně vratislavského tiskaře Jiříka st. Baumana tisklo celkem pět tovaryšů. Redakci si autor vedl sám, vydání se však nedečkal, neboť začátkem března roku 1592, několik měsíců před vydáním velkolepého díla, jej zastihla předčasná smrt. Do oběhu se dostal jen malý počet exemplářů, neboť značná část z 800 výtisků padla za obět cenzury. Olomouckému biskupovi Stanislavu Pavlovskému se knihy podařilo zabavit a nechat zničit. I přesto však dílo dosáhlo za krátkou dobu mezi lidmi značné obliby.

Pro velký zájem byla r. 1602 Philadelphova Postila vytištěna na náklady pražského tiskaře Daniela Sedlčanského za finanční podpory šlechtických rodů Šternberků, Smiřických a Trčků z Lípy podruhé v Drážďanech v tiskárně saského kurfiřta Kristiána II. a ještě téhož roku knihtiskařem Jiřím Dačickým potřetí v Lipsku. Oba tiskaři byli za svůj čin dlouho vězněni.

Tři vydání tak objemného díla nemají v české předbělohorské literatuře obdoby, což nesporně svědčí o jeho vysokých kvalitách. Svým obsahem i rozsahem zaujímá mezi díly svého druhu čelní místo. Dedikována je Hynkovi Bruntálskému jako ochránci evangelických kněží, úvod zahrnuje hlavní články víry dle augšpurského vyznání, jejichž podrobnější výklad pak nalezneme ve třech následujících dílech: I. díl obsahuje kázání od první neděle adventní do svátku sv. Trojice (31. května), II. díl zbylá nedělní kázání a III. díl kázání sváteční. Nedílnou součástí jednotlivých oddílů je výklad z textu evangelií a na závěr každého kázání je pak ještě jako dodatek přidána píseň s odkazem na hlavní myšlenku daného evangelia. Tím, že Postila také líčí soudobý život a zvyky, nám poskytuje plastický obraz své doby; autor se projevuje jako výborný znalec lidových přísloví, církevní i antické literatury, milovník přírody, citlivý moralista, zanícený vlastenec, prozaik i básník.

Závěrem ještě dodejme, že pronásledováním byla stížena nejen samotná Postila evangelická, ale posmrtně i její autor. Když byla totiž Opava na příkaz kardinála Dietrichsteina v r. 1607 dobyta vojskem generála Jiřího Basty, neblaze proslulého pronásledovatele protestantů v Uhrách, musel opustit prostor opavského chrámu P. Marie i náhrobní kámen a ostatky Martina Philadelphu Zámorského, který zde měl nalézt místo posledního odpočinku.

Pavlaína Švandová

Když barokní právník píše historickou knihu...

I po více než sto třiceti letech existence našeho muzea, během nichž muzeum nashromáždilo desetitisíce sbírkových předmětů, máme co objevovat také ve vlastních muzejních sbírkách. Z tohoto pohledu jsou mimo jiné zajímavou skupinou staré tisky. Starými tisky rozumíme knihy vytištěné od roku 1501 do roku 1800. Jedním z negativních jevů, který však je pro ně poměrně typický a jenž zároveň může komplikovat jejich poznání, je větší či menší narušení celistvosti těchto knižních svazků. Tato nekompletnost souvisí například s vyřezáním obrázků, jež mohly být již hluboko v minulosti druhotně použity jako volné grafiky. Dále například knižní blok, který nebyl chráněn deskami, nebo o ně z nejrůznějších důvodů přišel, byl na začátku a na konci knihy vystaven většímu nebezpečí ztráty či zničení listů. Jednotlivé listy či složky se ztrácely také při převazbách. Pochopitelně nemůžeme zapomínat na opotřebení užíváním, nevhodným zacházením, ale i vyloženým vandalismem. Pokud se tedy ztratí titulní list a případně i kolofon, resp. tiráž ze závěru knihy (ponechme stranou, že knihy vytištěné do roku 1500 – tzv. prvotisky, titulní list téměř nikdy neměly), je identifikace takového tisku výrazně ztížena a zjistit jejího autora a někdy i název není jednoduché. Takto nekompletní je taktéž „znovuobjevený“ tisk v naší pobočce v Polici nad Metují. Knižní svazek s bílou pergamenovou vazbou se zhruba šesti desítkami mědirytových vyobrazení získalo muzeum roku 1958 darem, jeho dárcem byl František Pejskar. Tisk neměl titulní list, a tak byl zapsán pouze jako „kniha“, kterou blíže uroveň popis na evidenční kartě, kam byl přepsán název opakující se před textovou částí prvního dílu: „*Fürsten-Spiegel, oder Monarchia dess Hochlöblichen Ertz-Hausses Oesterreichs*“. Chyběla zde však informace o autorovi a rovněž datace byla udána spíše obecně – „vydáno v Praze koncem 17. století“.

Jak se podařilo zjistit, knihu *Fürsten-Spiegel, oder Monarchia dess Hochlöblichen Ertz-Hausses Oesterreichs* vytiskl v Praze roku 1673 význačný tiskař Jan Arnold z Dobroslovína a jejím autorem byl jeden z nejvýznamnějších českých právníků druhé poloviny 17. století Johann Jakob Weingarten. Narodil se v roce 1629 v Chomutově, kde také absolvoval jezuitskou školu. Následně vystudoval práva na pražské univerzitě, aby se pak v roce 1666 stal druhým syndikem neboli tajným písařem na Malé Straně. Zanechal po sobě rozsáhlé dílo, přičemž první z třech desítek knih, jichž je autorem, napsal už v roce 1667. Zlom v jeho kariéře nastal v roce 1678, kdy se dostal k apelačnímu soudu. Apelační soud byl v pobělohorských Čechách nejprestižnější právní institucí a Weingarten zde začínal od píky na pozici německého sekretáře. Postupně se vypracoval až na post plnohodnotného apelačního rady; tento úřad zastával od roku 1693. Mezitím však byla jeho píle a erudice oceněna i jinak – roku 1681 jej český král a císař povýšil do šlechtického stavu. Stinnou stránkou zastávání zmíněného významného úřadu u nejvyšší soudní instance bylo to, že panovníkem byla apelačním radům zakazována mimosoudní výdělečná činnost. Finanční tíseň se Weingarten snažil řešit právě nad míru pilným psaním knih, jež se v právnických i běžných knihovnách druhé poloviny 17. století vyskytovaly ve více než hojném počtu. Přesto však, když 16. října 1701 Johann Jakob Weingarten umírá, nebyly jeho hmotné poměry zrovna uspokojivé.

Přestože, jak bylo naznačeno, nebyl autorovou motivací jen čistě odborný zájem, což se zračilo v četných kompilacích jednotlivých částí nebo výtazích z výtahů, nemůžeme Weingartenovi upřít to, že byl jedním z nejoblíbenějších a nejčtenějších juristů své doby. Jeho zásadní význam tkví v tom, že jeho dílo sloužilo především praktickým účelům. Typické právní publikace doby barokní jsou na rozdíl od těch Weingartenových nepřehledné, plné odkazů a zkratk, čtenářsky velmi náročné pro svůj typicky barokně komplikovaný jazyk – ať už německý nebo latinský, jejich text se hemží množstvím odkazů na biblické či antické motivy doplněných ještě nejrozličnějšími moralizujícími pasážemi zabírajícími nepřehlédnutelné textové plochy. Na tyto komplikace, tíživě pocítované nejen dnešními badateli, nýbrž již tehdejšími právníky, reagoval Weingarten vydáváním knih, které byly nepoměrně jasnější a přehlednější. Jeho knihy ovlivňovaly české

Ferdinand I. (1526-1564)

Maximilian II. (1564-1576)

právníky v podstatě až do josefínských reforem a jeho příručky, extrakty, kodexy, manuály a alfabatické slovníky právních pojmů představovaly nezbytnou právní pomůcku po několik generací.

Mezi třiceti knihami, které Weingarten vydal, zaujímá náš tisk v bílé pergamenové vazbě zcela výjimečné místo. Jedná se o jediné dílo, které autor nevěnoval právním otázkám, ale dějinám. *Fürsten-Spiegel, oder Monarchia dess Hochlöblichen Ertz-Hausses Oesterreichs* je dvousvazková kniha popisující dějiny habsburského rodu od bájných předků až po Leopolda I. Další linii představují dějiny českých panovníků s důrazem na nástupnické dohody českých vládarů a Habsburků. Dějovou linii pak poněkud znejasňují vsuvky o původu jednotlivých etnik a zemí. Vedle českých dějin se autor věnuje polským, uherským, saským, tureckým, hornorakouským a dolnorakouským dějinám, dějinám Moravy, Lužice, Nizozemí a Sedmihradska. Dílo, do něhož zařadil i stručné pojednání o apelačním soudu, u kterého působil, však dnes ve výsledku zaujme spíše bohatou mědirytovou přílohou s podobiznami českých šlechticů, Habsburků či případně šlechticů

Rudolf Habsburský (1306-1307)

Albrecht II. (1437-1439)

Rudolf II. (1576-1611)

Ferdinand II. (1619-1637)

Ferdinand III. (1637-1657)

majícími s Habsburky spojitost, ale jistě nás neupoutá Weingarten jako historik. Vždyť osou českých dějin jsou mu například odkazy na texty Václava Hájka z Libočan, Bohuslava Balbína, Paprockého, Stránského, Kosmy, Dubraviva, Sylvia Piccolominiho a jen obtížně bychom zde hledali doklady vlastní autorovy historické práce; obdobně tomu je i v dalších částech knihy.

Přesto však bylo toto dílo hojně čteno. Knihopis českých a slovenských tisků udává na 40 známých exemplářů této knihy a jistě nejen ten náš je popsán množstvím čtenářských poznámek. V našem exempláři tak nalezneme například poznámku, že knihu 2. května 1811 v Polici (nad Metují) četl Václav Reimann, dále zde najdeme poznámky k úmrtí císaře Leopolda v roce 1705, ale i rukopisné poznámky k událostem z Paříže roku 1792. Nacházíme zde výpočty k datům uváděným v knize – zřejmě jako aktuální propočty toho, kolik let uběhlo od daného konkrétního roku. V neposlední řadě se zde na okraji textu nachází tužkou připsaná písmena „NB“, jež byla čtenářskou poznámkou a zkratkou „nota bene!“ – „dobře si všimni!“, zkratka odpovídá tečkám a vykřičníkům, jež mnozí z nás tužkou dělají při krajích textu ještě dnes, aby si v knize označili místa, která je zaujala.

Petr Landr

Leopold I. (1657-1705)

Portrét Waltra z Leslie

Do sbírek našeho muzea byl v roce 1980 zapsán obraz zachycující Waltra z Leslie, který se k nám dostal z bývalého novoměstského muzea (existence muzea v Novém Městě nad Metují byla obnovena až v roce 1995). Stav obrazu byl bohužel velmi neutěšený a dlouho „volal“ po restaurátorském zásahu, avšak teprve v roce 2015 se podařilo z vlastních zdrojů zajistit finanční krytí pro tyto velmi náročné, intenzivní, po mnoho měsíců trvající práce. Když jsme jej v loňském roce předali restaurátorce a akademické malířce Janě Lukešové, konstatovala, že jeho celkový stav lze dokonce označit přímo za havarijní. Restaurátorská zpráva mimo jiné uvádí: „Pravděpodobně bylo (plátno) svinuto v roli a v minulosti uloženo na nevhodném místě, kam zatekalo... bylo v něm mnoho trhlín... bylo křehké a zpuchřelé... Na mnoha místech byly stopy od zatekání, stopy plísňové a vysoká vrstva nečistot na přední i zadní straně... Obraz byl silně znečištěn, pokryt vysokou vrstvou zažloutlých laků, tvořících zakalenou krustu, která překrývala původní malbu... Obraz byl v minulosti několikrát opravován, na malbě byly patrné četné staré tmely kryjící originální malbu, četné retuše...“ Jakým skvostem tento obraz je, jsme zjistili teprve poté, co akademická malířka koncem roku 2015 vyčerpávající restaurování dokončila.

Toto reprezentativní dílo neznámého autora v nadživotní velikosti bylo vytvořeno mezi lety 1665, kdy Walter získal řád Zlatého rouna, jímž se na obraze pyšní, a 1667, kdy umírá. Zachycuje původem skotského šlechtice v nákladném, okázalém oděvu uherského vzoru před poněkud tradičně pojatou kompozicí pozadí. Portrét není nepodobný například obrazu uherského palatina Mikuláše Esterházyho z roku 1645 z Maďarského národního muzea. Císařský velvyslanec v Cařihradě hrabě Walter z Leslie je na vyobrazení oděn do dlouhého bílého sametového dolmánu, přepásán opaskem ze zdobně točených hedvábných šňůr. Svrchním oděvem je nádherná brokátová šuba bez rukávů lemovaná širokým kožešinovým pásem.

Obraz před restaurováním

Na stole vedle Waltra leží kožešinová čepice „suveg“ s různíci a ptačím peřím. Skupinu předmětů, jež vidíme na stole, je třeba vnímat především symbolicky: zmíněná pokrývka hlavy, stejně jako zdobená rukojeť šavle na Waltrově boku, odkazuje na vojenské zásluhy, kožené pouzdro na dokumenty pak na prokázané diplomatické služby a třetím předmětem na stole jsou hodinky. Nejedná se však o hodinky kapesní, nýbrž v této době ještě nákrční. Jejich možný význam je dvojitý – může jít o symbol rychlé plynoucího času a memento mori, tj. připomínku neodvratné smrti, nebo součást prezentace bohatého a moderního šlechtice. Krom poměrně nenápadného prstenu je dalším a nejdůležitějším doplňkem šperkařsky náročně vyvedený řád Zlatého rouna, jenž je pravděpodobně také důvodem vzniku celého výtvarného díla.

Prvotním cílem tohoto velmi prestižního světského rytířského řádu, založeného v roce 1430 a fungujícího až do současnosti, bylo oceňování ochrany křesťanské víry a prezentace rytířských ctností. Jeho symbolem se stalo zlaté beráncí rouno, jež je odkazem na starořeckého mytického hrdinu Jasona a jeho Argonauty, kteří se vydali na strastiplnou cestu s cílem ukořistit zázračné zlaté rouno. O tom, jak výjimečný a elitní byl tento řád, svědčí i relativně malý počet řádových rytířů – od roku 1430 do roku 1700 jich bylo celkem jen 618; Walter z Leslie jej získal jako v pořadí 469. v roce 1665.

Kým tedy byl tento sebevědomě působící šedesátník, držitel zmíněného ocenění, a jaký měl vztah k našemu regionu? Walter z Leslie literatura nejčastěji spojuje s vraždou Albrechta z Valdštejna, která se odehrála 25. února 1634 v Chebu, a pověsti vraha se nezavil až do dnešních dnů. Jeho životní příběh však byl ve skutečnosti daleko barvitější. Walter se narodil jako syn baroneta Johna II. z Leslie na rodovém sídle Fetternear House ve Skotsku asi v roce 1607. Jelikož byl nejmladším synem, nemohl očekávat, že získá podíl na rodinném majetku, a tak roku 1624 nastoupil vojenskou službu v protestantské nizozemské armádě. V roce 1630 však vstoupil do armády španělských

Obraz po restaurování

Habsburků, v jejichž barvách se účastnil války o mantovské dědictví v severní Itálii. V roce 1631 se dostal do služeb císaře Ferdinanda II. a s vojskem Albrechta z Valdštejna bojoval proti Švédům. 8. srpna 1632 se připojil k mnohonárodnostnímu pluku hraběte Adama Erdmana Trčky z Lípy, kde velel tisící skotských a irských mušketýrů spolu s podplukovníkem Johnem Gordonem. V bitvě u Freistadtu sice upadl do švédského zajetí, ale po třech týdnech se mu podařilo z něj vymanit, navrátil se k Valdštejnovi a velmi sebevědomě se dral dál kupředu. V době, kdy se schylovalo k chebským událostem, byl již Walter podplukovníkem a spolu s dalšími vyššími důstojníky si uvědomoval, že Valdštejnova situace je velmi problematická a oni se ocitají v pasti mezi ním a císařem.

Na počátku roku 1634 se totiž Valdštejnův konflikt s vídeňským dvorem dostal do takové fáze, kdy jeho způsob vedení války byl vnímán jako sabotáž císařských zájmů a množily se rovněž dohady o tom, že císaře zradil. Císař Ferdinand II. jej nakonec 24. ledna 1634 zbavil velení a jako zrádce měl být dokonce zatčen a dopraven do Vídně. Jedinou Valdštejnovou nadějí bylo spojení s nepřáteli – se Sasy a Švédy. Jeho plány však byly již pouhou iluzí a Valdštejnovým plukovníkům a podplukovníkům bylo jasné, že se bývalý generalissimus žene do jisté záhuby, kam spějí i ti, kteří se včas nenavrátili pod císařská křídla.

Za dané situace v Chebu, kde Valdštejn tou dobou pobýval, vykristalizovalo spiknutí, jehož strůjcem byl velitel města Chebu John Gordon, podplukovník Walter z Leslie jako vrchní strážmistr a jeho zástupce a plukovník Walter Butler, který velel pluku irských, anglických a skotských dragounů. Uprostřed noci 24. února byl Leslie svědkem toho, jak sám frýdlantský vévoda čte císařský patent, jenž jej prohlašoval za pance a mezi urážkami chrlil skutečné i vysněné plány na pomstu císaři. Ještě téže noci se spiklenci dohodli, že musí zasáhnout. Leslie doslova požadoval „zabít zrádce!“. Ostatní hovořili jen o zatčení, ale všichni již tušili, že jediným řešením se skutečnosti bude pouze vražda. Následující den Butler, Gordon a Leslie připravili na chebském hradě banket, na nějž pozvali Valdštejnovy věrné: hraběte Viléma Kinského, plukovníka Adama Erdmana Trčku, polního podmaršálka Kristiána Ilova a Valdštejnova vojenského kancléře dr. Niemanna. Asi hodinu poté, co dorazil kočár s pozva-

nými hosty, se uprostřed hostiny vyhrnuli ukrytí vojáci a po Gordonově a Leslieho signálu: „*At žije Ferdinand!*“ začala litá řež, která však trvala pouhých několik minut. Zůstaly po ní jen mrtvoly Kinského, Trčky, Trčkova sluhy, Ilova a Niemanna. Nyní zbýval již jen Valdštejn, který byl v Chebu ubytován v Pachelbelovském domě. Leslie měl dohlédnout na pořádek ve městě a mezi Trčkovou pěchotou, Gordon zůstal na hradě a Butler vedl tlupu dragounů, jež měla jednou pro vždy odstranit Valdštejna. Po krátké potyčce se stráží vyběhl kapitán Butlerova dragounského pluku Walter Deveroux do prvního poschodí a s výkřikem: „*Ty špatná, krivo-příšežná, stará, rebelská šelmo!*“ probodl ostřím partyzány hrud Albrechta Václava Eusebia z Valdštejna.

Po této „chebské aféře“, jak na ni vzpomínal sám Leslie, došlo k velkému přerozdělování majetku po zavražděných, kdy velké podíly získal rovněž Butler, Gordon a Leslie. Butler obdržel Valdštejnovu panství Doksy s Berštejnem a Deštnou, hraběcí titul, hodnost císařského komorníka a zlatý řetěz. Gordon dostal valdštejnská panství Smidary a Skřivany a Walter z Leslie trčkovské Nové Město nad Metují. Byť jej fakticky získal až v roce 1637, rodu hrabat z Leslie náleželo až do roku 1802.

Získem této více než štědré odměny však Walterova kariéra rozhodně neskončila. Po chebských událostech konvertoval ke katolicismu, byl přijat do stavu říšských hrabat a následně jmenován císařským komořím. Za vlády Ferdinanda III. velel císařské tělesné stráž. Roku 1650 dosáhl hodnosti polního maršála a byl jmenován guvernérem tzv. vojenské hranice na obranu proti Turkům v oblasti Slovinska a Chorvatska. Zastával i funkci viceprezidenta dvorské válečné rady. Byl třikrát ženatý, posledním sňatkem z roku 1647 se stal zeťem knížete Dietrichsteina, čímž se mu podařilo proniknout mezi nejvyšší nobilitu habsburské říše. Již od sklonku 30. let se s rostoucím úspěchem pohyboval na diplomatické půdě, když hájil habsburské zájmy na několika místech v Itálii. Za vrcholné poslání lze označit rakouskou legaci na jednání s tureckým vládcem. Na sultánově dvoře v Cařihradu pobýval téměř rok – od 26. 5. 1665 do 26. 3. 1666. V kontextu této diplomatické mise, jako osvědčený diplomat hájící křesťanský svět, se roku 1665 stává rytířem řádu Zlatého rouna. O dva roky později však 4. března 1667 ve Vídni umírá na malárii.

V roce 1637 vytvořil augšpurský rytec Lucas Kilian drobnou mědirytinu Waltra z Leslie. Je na ní vyobrazen jako mladý, sebevědomý voják, který má jen máloco společného s úspěšným diplomatem na našem zrestaurovaném vyobrazení. Dodejme ještě, že podle našeho obrazu vznikl v roce 1670 mědiryt Leonarda Henryho van Otterena a byl také inspirací pro mědiryt v knize *Caesaria Legatio* z roku 1672. Jejím autorem je kněz Paul Tafferner, který jako bývalý osobní kaplan Waltra z Leslie popisuje jeho diplomatickou cestu do Istanbulu. V 19. století Karel Agricola převedl do grafické podoby pro Dietrichsteiny celou galerii předků, o níž se pro své příbuzenství dostal i Walter z Leslie. Tuto grafiku, která byla taktéž inspirována naším dílem, pak pro litografii přepracoval Robert Theer a byla vydána v albu *Familien-Portraite und Historische Bilder aus dem Fürstlich Dietrichstein'schen Hause* v roce 1844.

Zajímavou otázkou je vztah našeho zrestaurovaného obrazu Waltra z Leslie k téměř identickému portrétu umístěnému na zámku v Novém Městě nad Metují. Obraz se zřejmě původně nacházel v novoměstském klášteře milosrdných bratří, který založil synovec a nástupce Waltra z Leslie Jakub. Zde měl své místo jako připomínka nejvýznamnějšího reprezentanta rodu, z něhož zakladatel kláštera pocházel a dokonce byl zde vyobrazený Walter nesprávně považován právě za Jakuba. Postupem času bylo toto dílo několikrát restaurováno a jeho další exemplář vznikl velmi pravděpodobně ve fázi, kdy se ukázalo, že bude jednodušší jít touto cestou než znovu opravovat značně sešlé původní vyobrazení. Rám zámeckého obrazu se tvarově hlásí do počátku 19. století a velmi pravděpodobně ve stejné době vzniká i kopie obrazu. Tato kopie byla doplněna o erb hrabat z Leslie, a přestože je celkově poměrně věrná, některé detaily se drobně liší a obraz působí oproti originálu plošším a tmavším dojmem. Později se mladší, dle původního vyobrazení zhotovený, exemplář dostal na zámek v Novém Městě nad Metují a nepotřebný a ve svém stavu nepoužitelný originál byl uložen v tamním muzeu, odkud jej získalo muzeum náchodské. Nyní po svém zrestaurování čeká na renovaci naší stálé expozice, aby zde připomínal velmi zajímavou epochu našich dějin.

Petr Landr

Obraz z roku 1631

Obraz z roku 1670

Oblékněme Dannyho a jeho slečny

V letošním roce byla v Regionálním muzeu v Náchodě vyhlášena sbírka ženského i mužského ošacení a doplňků z období protektorátu. Sběrka oblečení probíhá ve spolupráci s městem Náchodem a navazuje na přípravu pamětní síně věnované mimo jiné Josefu Škvoreckému. Město by v připravovaných prostorech chtělo zvětřit nejznámější postavu Škvoreckého děl – Dannyho Smiřického a jeho slečny – právě v dobovém oblečení.

Jednou z možností, jak mohou lidé oblečení a další předměty darovat, je přinést je přímo do muzea. Muzeum však také každý měsíc pořádá osobní schůzky, kterých se účastní jednak kurátorka sbírek textilu a také odborná poradkyně, restaurátorka textilu s licencí MK ČR paní Zuzana Červenková. Veřejnost tak může přinést textil na tyto schůzky a zároveň se podělit o příběh, jenž se k předmětu váže (kdo v rodině oblečení nosil, kdo jej zdědil atd.).

Sběrka se k naší radosti setkala ze strany veřejnosti s velkým ohlasem a muzeum se tak může pochlubit více než dvěma sty novými přírůstky. Díky ní se do muzejních sbírek nově dostaly takové skvosty jako persiánový kožík „breitschwanz“, „bat’ovky“ z hadí kůže, svatební šaty z třicátých let, kožesinové límce s hlavičkami lišek, dámské i pánské plavky a další poklady ze skříní našich babiček a mamínek.

A co se ve čtyřicátých letech vlastně nosilo?

V protektorátní době byly pro obyvatelstvo zavedeny na oděvy přidělové lístky, kdy na každého člena rodiny připadalo 100 bodů. Nouzi o textil

tak bylo třeba řešit nápaditě a krejčí, švadleny, ale i obyčejní lidé proto začali upravovat starší oděvy. Náhle vzniklému nedostatku se musely podřídit rovněž módní trendy té doby. Velmi oblíbeným se tak stalo tzv. kombinování, tj. využití dvou látek, dvou šatů, přičemž jedna zachovávala část se stala základem nového oděvu. Novým heslem bylo „Ze dvojího jedno“. Objevovaly se dokonce i návody jak přešít pánský oblek na dámský kostým. Rady na přešívání a kombinování dvou materiálů se nacházely téměř ve všech módních časopisech, využívaly se například také starší pleteniny.

Velmi praktickým se rovněž ukázalo nahrazování nákladnějších materiálů mnohem levnější variantou, což platilo především pro boty. V roce 1940 přišel Bat’a se svými dřeváčky, jež se vyráběly v celé řadě barev a vzorů. Jejich hlavním plusem však bylo to, že je bylo možno koupit ve volném prodeji, neboť na spodní podešev se používalo dřevo, které nespádalo mezi suroviny na přiděl. Dodejme ještě, že Bat’a nebyl jedinou firmou, která se za války zaměřila na výrobu obuvi na dřevěné podešvi s textilním vrškem, objevovaly se i jiné, nicméně „bat’ovky“ byly nejznámější.

Barbora Stehlíková

Muzejní sbírky a jejich dárci

Již od doby svého založení roku 1879 získávalo náchodské muzeum předměty do svých sbírek formou darů. Mnohé z nich věnovaly významné osobnosti města Náchoda zejména v druhé polovině 19. a v první polovině 20. století. V soupisu darovaných či zakoupených předmětů se tak můžeme setkat s předměty denní potřeby, obrazy, nábytkem, mincemi, knihami nebo dokonce zbraněmi.

Jedním z nejvýznamnějších dárců byl zakladatel muzea a jeho první správce Jan Karel Hraše (1840-1907), původně učitel na reálné škole, později ředitel měšťanské školy a okresní školní inspektor. Hraše byl mimo jiné jmenován c. k. konzervátorem a členem vídeňské c. k. ústřední komise pro zachování historických a uměleckých památek. Tyto funkce jej opravňovaly k provádění archeologických výzkumů, což mělo pro budoucí muzejní instituci zásadní význam, neboť právě Hrašeho nálezy se staly základem archeologické sbírky muzea. K významným lokalitám, kde prováděl archeologické výzkumy, patří Jaroměř, Holohlavy, Třebechovice pod Orebem nebo Nové Město nad Metují.

Popelnice z Jaroměře (se starým evidenčním číslem)

Mezi předměty, jež obohatily archeologické sbírky muzea, patří například lebka koně z mohyly u Třebechovic, zbytek hrnku z Meziříčí u Opočna s pražskými groši Karla IV., jaspis z pohanského hrobu ve Vysokém Újezdě či ostruha z hradu Červená Hora.

K dalším významným dárcům se řadí učitel a později ředitel měšťanské školy chlapecké Vilem Šafář (1870-1933), jenž se stal v roce 1924 správcem muzea a byl také jedním z prvních filatelistů u nás. Provedl celkovou revizi muzejních sbírek, které navíc rozdělil do šestnácti skupin. Mezi předměty, jež věnoval muzeu, patří skupina obrazů – výjevů z bojů osvobozených Bulharů a Rusů s Turky, kalendář Ústřední matice školské z rok-u 1885 nebo rozpočet na stavbu měšťanské školy chlapecké v Náchodě z roku 1882.

Metoděj Jirásek (1880-1960), další z významných dárců, působil jako odborný učitel a ředitel chlapecké obecné školy, správcem muzea se stal v roce 1934. Společně s manželkou Marií, rozenou Hraševou, věnovali muzeu například staročeský hřeben do vlasů,

dřevěnou ruskou lžici ze světové války nebo kovaný bosenský čibuk zdobený sametem a mnohé další zajímavé předměty.

Nejen pracovníci muzea, ale rovněž továrníci, obchodníci, starostové a divadelníci věnovali muzeu cenné sbírkové předměty. Jmenujme např. Lea Strasse (1871-1945), textilního továrníka židovského původu a milovníka umění, který muzeu daroval obraz na plátně Čenstochovské Madony, součásti krojových výšivek, staročeské dřevěné vyřezávané lžice či legionářskou přilbu z tzv. Velké války. Opomenout nelze ani JUDr. Josefa Čížka (1861-1934), náchodského starostu, turistu, zpěváka a hlavně divadelního ochotníka, z jehož rodiny se do muzea dostal jeho Diplom čestného měšťanství v Náchodě, fotografie interiérů Hotelu Beránek a mnohé jiné.

Krom jednotlivců věnovaly zajímavé předměty do muzea také různé spolky, k nimž patřila náchodská městská rada, občanská záložna nebo městská spořitelna. Zmíněné spolky darovaly náchodskému muzeu např. sedmé vydání Babičky od Boženy Němcové, železný hmoždír s letopočtem 1688, stříbrný dracounový čepce bohatě posázený českými granáty, pruskou jehlovku z války roku 1866, obraz Bitvy u Náchoda z roku 1866 a jiné.

Další zajímavé předměty, které vlastní Regionální muzeum v Náchodě, jednoznačně představují předměty denní potřeby významných osobností a majitelů náchodského panství. Radí se k nim nepochybně kněžna Kateřina Vilemína Zaháňská, z jejichž osobních věcí jmenujme cestovní tašku, ponožky, talíř, broušenou skleničku, rukavičky, slunečník, střevice a v neposlední řadě úmrtní parte v rámečku oznamující její odchod na věčnost. Z dalších můžeme připomenout rod Schaumburg-Lippe, na nějž nás upamatovávají například lovecké trofeje, naslouchátko v pouzdře, typáře, karafa s literou a četné další.

Aneta Doležalová

Cestovní taška vévodkyně Kateřiny Vilemíny Zaháňské

Pruská jehlovka systému Drejse

Mince v lidovém šperkařství 19. století

Součástí náhodských muzejních sbírek jsou také lidové šperky pocházející z 18. a 19. století, jejichž historická hodnota je nezanedbatelná. Poukazují nejen na lidovou tvořivost, postavení dotyčného vlastníka, ale lze z nich rovněž vyčíst hospodářské a politické okolnosti, za nichž takový šperk vznikl.

Po zrušení nevolnictví roku 1781 došlo u selského stavu společně se získanými svobodami k výraznému nárůstu sebevědomí, jehož projevem byla snaha o výraznější veřejnou prezentaci, spočívající mimo jiné v honosných krojích či svěbytných lidových špercích. Lidový šperk na rozdíl od šperků vyšších společenských vrstev však byl poměrně hluboko do 19. století především praktickým doplňkem. Jednalo se třeba o spínadla, háčky, spínací řetězy na kabáty, přezky na opasky či střevíce, ale například i kovové cvočky. Praktičnost selského stavu se projevovala – ve srovnání s měšťanským a šlechtickým prostředím – i v omezené ochotě investovat do pořízení šperků větší obnosy. Lidový šperk byl proto vyráběn převážně z levnějších materiálů, a pokud již byl stříbrný, šlo prakticky výhradně o nepuncované stříbro nižší kvality. Absence puncovních značek logicky znesnadňuje datování takových šperků. Zlato se na lidových špercích objevuje jen velmi výjimečně. I přes použití levnějších materiálů však takový šperk představoval pro venkovské obyvatele bohatství, jež se dědilo z generace na generaci.

Šperky byly v lidových vrstvách pořízovány především jako dárky a zvláště pak dárky z lásky. S těmito předměty byla často rovněž spojována jejich symbolická nebo dokonce magická funkce. Symbolickou úlohu měly například prsteny, které se v lidových vrstvách nosily téměř výhradně jako symbol sňatku, nebo zasnoubení. Náušnicím byly přičítány léčivé účinky a třeba jehlice do vlasů představovala symbol zámožnosti. Náhrdelníky, zvláště pokud jejich součástí byly mince, neplnily jen úlohu reprezentace zámožnosti majitelky, kterou měly zdobit, ale současně byly i amulety s ochrannou funkcí. Například úkolem náhrdelníků s tzv. morovými tolary bylo chránit před morem. Stříbrné, výjimečně i zlaté, mince darované na Nový rok měly zajišťovat štěstí a zdar majitelů. Právě takovéto pamětní mince – tzv. schaumünze – se stávaly součástí lidových šperků.

Mezi nejoblíbenější patřily bavorské tolary s vyobrazením Panny Marie jako největší křesťanské světičky, matky Ježíše Krista, ochránkyň nemocných, pocestných, dětí a panenství. Již samotná mariánská vyobra-

Náhrčník se stříbrným dvacetikrejcarem Ferdinanda V.

zení měla mít ochrannou funkci. Právě ona byla důvodem, proč byly tyto mince často darovány při křtu, stejně jako jejich přítomnost na minci sama o sobě představovala důvod pro vznik náhrdelníku. Vyhledávány byly rovněž mince nesoucí další symboly, jakým byl např. symbol kříže u tzv. křížových tolary, které nechal původně razit ve španělském Nizozemí v roce 1612 guvernér Albert. Dvouhlavý orel představoval svatební motiv a symbol provdané ženy zajišťující plodnost a štěstí. Pozornost byla věnována také například vrození mince, jež odkazovalo na významnou událost, nebo mu byl přičítán magický – numerologický význam; jako kouzelné byly například vnímány mince s uvedením přestupného roku. Symboliku nesl rovněž materiál, z něhož byla mince zhotovena. Výjimečně se vyskytující zlaté mince podle některých mohly léčit žloutenku, růži nebo chránit před uhranutím, stříbrné mince pak měly bránit svého nositele před různými kouzly.

Jeden z mnoha příkladů lidového šperkařství v našich sbírkách představuje náhrčník se stříbrným dvacetikrejcarem (20 Kreuzer) Ferdinanda V., vyraženým v Kremnici roku 1842. Mince je vsazena do bohatě zdobené rozety s českými granáty, křížkem a lipovou ratolestí. Takové přívěsky ukazovaly jednak na zámožnost svého vlastníka, jenž ho nosil, jednak byl zároveň ochranným amuletem děděným mezi pokoleními. Poukazuje na to nejenom ztvárnění madony na dvacetikrejaru, ale také křížek s ratolestí, jenž měl dotýčenému přinést štěstí. Takovéto šperky vyráběl, respektive sestavoval stříbrník, který však sám stříbrné řetízky nezhotovoval, nýbrž kupoval od specializovaných výrobců. Řetízky a další komponenty pak doplňoval filigrány, rytím, tepáním, litím, kolčováním a zlacením. Mince bývala často středem filigránové rozety, pod níž byla zavěšena srdíčka, křížky a podobně. Lesk kovu pak byl ještě umocňován českými granáty a barevnými skly. Sestavení ženského závěsového náhrčníku s několika násobným přívěskem trvalo zhruba čtyři dny a uvádí se, že stříbrník si za takovouto práci nechal zaplatit zhruba 35 zlatých.

Spíše praktickým příkladem využití stříbrných mincí bylo jejich použití jako knoflíků; dělo se tak často jen jednoduchým naletováním ouška na drobnou stříbrnou minci. Takovýto knoflík byl nazýván „Biehmé“ – tedy český knoflík, nebo přesněji knoflík z české mince.

Obliba lidových šperků s mincemi mezi lidovými vrstvami rostla takřka po celé 19. století, a proto se s tímto typem šperkařství můžeme setkat v mnoha regionech tehdejší monarchie.

Petr Landr, Richard Švanda

Přívěsek k hodinkám se stříbrnými zlatníky Františka Josefa I.

Humor a válka roku 1866

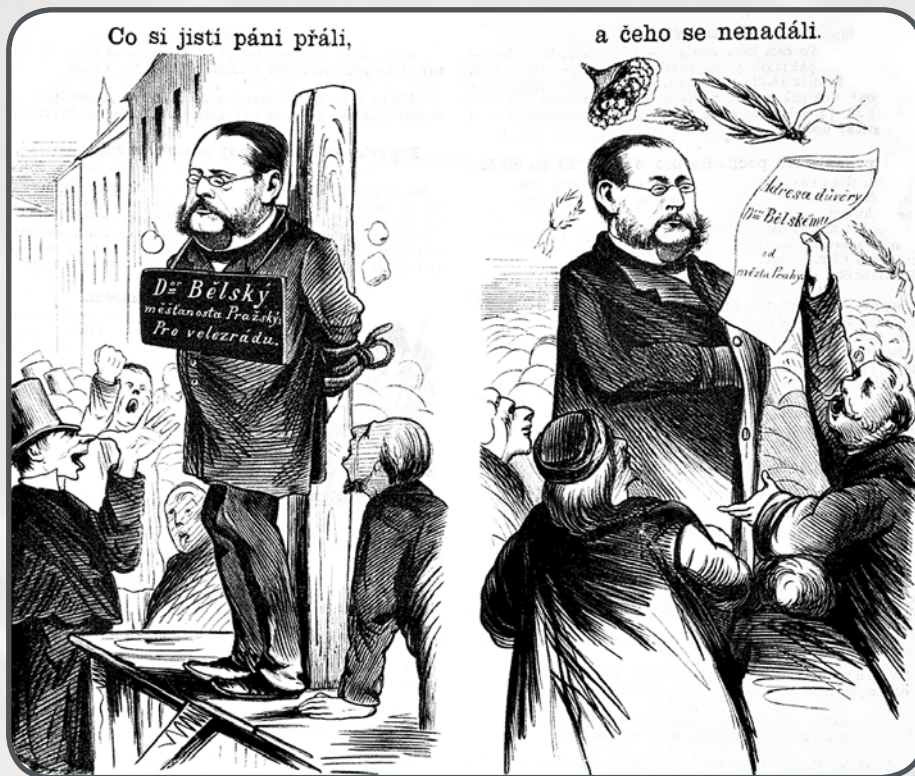
Krvavý konflikt, k němuž se beze sporu řadí rovněž prusko-rakouská válka 1866, nebyl sice v žádném případě nijak humorný, ale jak je zvykem, tak i z tragických událostí dokázali lidé vytěžit něco veselého, nastalou situaci zlehčovat a glosovat formou krátkých příběhů či anekdot, jimž se říkalo „granáty“. Mnohé z nich se dochovaly v lidové slovesné tradici, některé byly zaznamenány písmáky a předávány z generace na generaci. Nejvíce si „na paškál“ lidé brali hlavní protagonisty tohoto krvavého konfliktu. Jedním z nich byl pruský kancléř Otto von Bismarck, který se po válce roku 1866, v níž Prusko porazilo Německý spolek v bitvě u Hradce Králové, stal osobou veřejného zájmu. Mezi lidmi se tehdy objevily pamětní fotografie tohoto státníka, z druhé strany popsané komentářem, někdy i v první osobě, jako kdyby jej kancléř psal sám. Když prý Bismarck přespával u jednoho zemana v místnosti bez záclon, stál ještě v deset hodin večer nedočkavý dav před jeho oknem. „Začal jsem se pomalu slevkat v očekávání, že by mohli odejít. Ale vůbec ne! Jdu ve své noční toaletě dál a stojím před kritickým okamžikem, kdy musím přetáhnout košili přes hlavu. Ale lidé se zakymáceli a neodešli [...] udělal jsem dramatickou pauzu v domnění, že alespoň dámy odstoupí, ale můj šilhavý pohled z okna mě utvrdil, že stále neodešli, a tak jsem si ve jméno božím stáhl svou košili přes hlavu. Jestě pevněji se přitiskli obličje k oknu, když jsem zhasl světlo po čtení v posteli.“

Další krátký „granát“ se vztahuje k pruské anexi Saska. Po přeřazení Holštýnska se pruská armáda vydala do Saska, které bylo v tomto konfliktu rakouským spojencem. Tehdy prý generál Helmuth von Moltke vyděsil Bismarcka zvoláním: „*Sasové vyhodili do povětří drážďanské mosty přes Labi!*“ Bismarck na to s ledovým klidem opáčil: „*Však už byly velmi prusné.*“ Kromě lidových vtípů se v muzejním depozitáři nachází rovněž roztomilý louskáček na ořechy s podobiznou Otta von Bismarcka, který je dokladem satirického užitého umění konce 19. století.

Nejvíce anekdot se však vázalo přímo k největšímu střetnutí celé války – bitvě u Hradce Králové 3. července 1866 během rakouské palby málem přišel o život i pruský šikovatel Johann Konrad Adenauer. Jisté by ho ani ve snu nenapadlo, že jeho syn, pozdější první kancléř Spolkové republiky Německo, bude znovu kdysi Německo na nohy 83 let poté, co jej kdysi zbitý pruský šikovatel pomáhal budovat.

Bleskové pruské vítězství se kladlo za vinu zkostnatělému rakouskému způsobu velení, rychlosti pruských zadovek apod. Často-krát se v mnohých vtípných a posměšných glosách na téma války 1866 objevuje rčení: „*Tak rychle Prusové přece nestřílí.*“ A na adresu polního zbrojmistra Ludwiga von Benedeka se vedly hanlivé popěvky: „*Náš tatínku Benedeku, dlouho zůstals na fleku, protože Prusové byli v dáli, a najednou jsme na strážní stáli – U Chlumu!*“ A mezi Vídeňany se před koncem války zpívalo: „*Dobrovolníci nemají knoflíky, generálové nemají hlavy, ministři nemají rozum, tak musíme všechno ztratit.*“

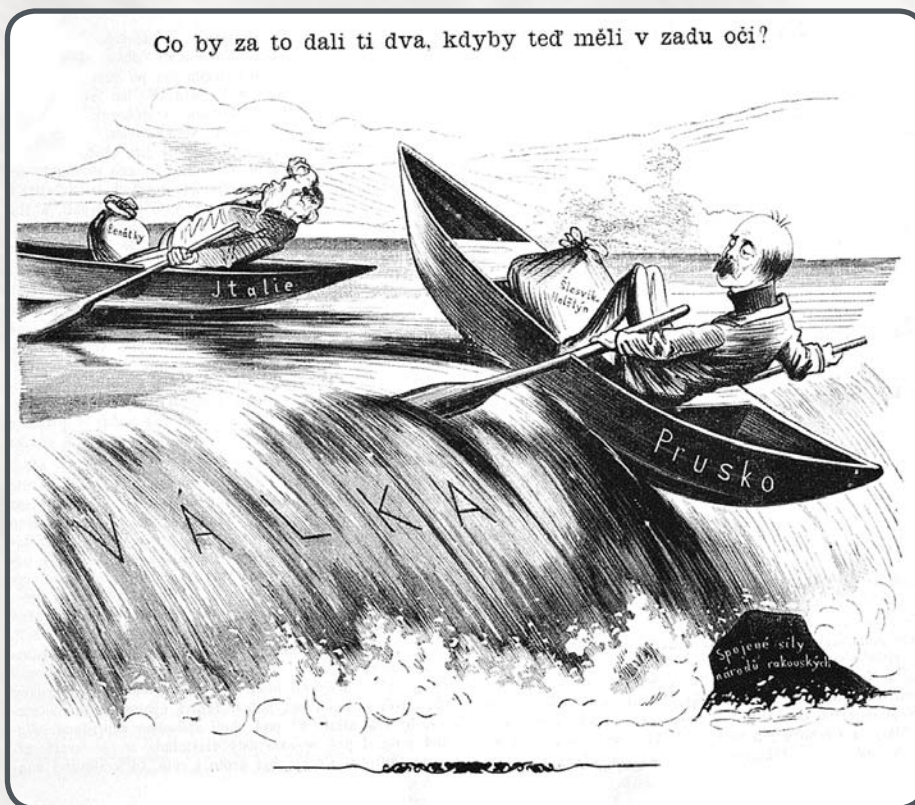
Terčem posměšků se po prohrané bitvě u Hradce Králové stal také pražský purkmistr Václav Bělský, který vyjednal s pruským velením nenásilné obsazení Prahy, aby zabránil škodám na majetku a ztrátách na životech. Jeho velmi výstižné karikatury se tenkrát objevily v nejedné pražských

novinách. Četné vtípně glosované komentáře tehdy přinášely zejména Humoristické listy. V čísle vydaném 19. května 1866 autor například zesměšňuje snahy Pruska a Itálie o získání Benátek, Šlesvicka a Holštýnska. Dozajista netušil, že zakrátko se vtíp stane skutečností.

Jak je vidět, satira a válka měly k sobě velmi blízko. Není to nijak překvapivé, neboť humor a vtíp od nepaměti napomáhal obyčejným lidem lépe se vyrovnávat s vážnými situacemi, alespoň na chvíli si odpočinout a pobavit se, aby znovu načerпали síly umožňující jim čelit každodenním strastem.

Richard Švanda

Náchodské figurky – boží lidé 2

V prvním čísle Muzejních novin jsme se zmínili o zajímavém souboru z větší části amatérských maleb, na nichž jsou vyobrazeni tzv. boží lidé, typické figurky lidí a lidiček vybočujících z normálu, které v minulosti patřily ke koloritu našeho města a pro svou zvláštnost se stávaly předmětem zájmu dalších obyvatel. Jejich podobu na plátně zachytila dovedná ruka náchodského hodináře Václava Kábrta, některé pak populárního místního malíře Karla Šafáře či Karla Vlčka. Jejich portréty jsou součástí sbírek Regionálního muzea v Náchodě.

Dnes bychom na vyprávění o těchto slaboduchých či jinak zdravotně postižených spoluobčanech, kteří dnes už ožívají většinou jen ve vzpomínkách svých současníků, i když i těch už mnoho mezi námi není, chtěli navázat dalším dílem. Jejich zmizením ztratilo město kus ze své zádumčivé a nenapodobitelné

atmosféry, a tak připomenutí alespoň některých z nich několika řádky určitě není od věci.

Mezi další typické „náchodské figurky“ patřila v meziválečném období např. i Emila. Jmenovala se Emila Havlíčková a pro její věčné brebentění se jí říkalo Drnda. Každý den jí bylo možné spatřit v ulicích města, kde se celé dny potulovala. Pocházela z velmi

vážené rodiny Havlíčků, která ji do jisté míry podporovala a zaopatřovala tím nejnutnějším. Skutečnou měšťanku však v ní nikdo nehledal a ani nemohl: městem procházela jako špinavá, mírně přihrblá, páchnoucí stařena s rukama za zády. Neustále si něco pro sebe mumlala. Na hlavě nosila staromódní klobouk, v ruce tašku a ošoupanou kabelku. Na své nekonečné pouti ráda oslovovala známé i neznámé kolemjdoucí, kterým kladla otázky, na něž si většinou dávala sama odpověď, asi na tento způsob: „Je vám zima? – Mně je taky zima.“ apod. Přes svou slabomyslnost byla velmi zbožná, do kostela na mši chodila svědomitě každý den. Její zá-pach byl smutně proslulý, neboť i při největším návalu vedle ní zůstávalo prázdné místo. Tak to šlo, dokud ji smrt z jejího trudného života nevysvobodila.

Dodejme ještě, že drobná brožurka z pera Oldřicha Šafáře s názvem Náchodské figurky, věnovaná „božím lidem“, je stále ještě k dostání ke koupi na po-bočkách muzea.

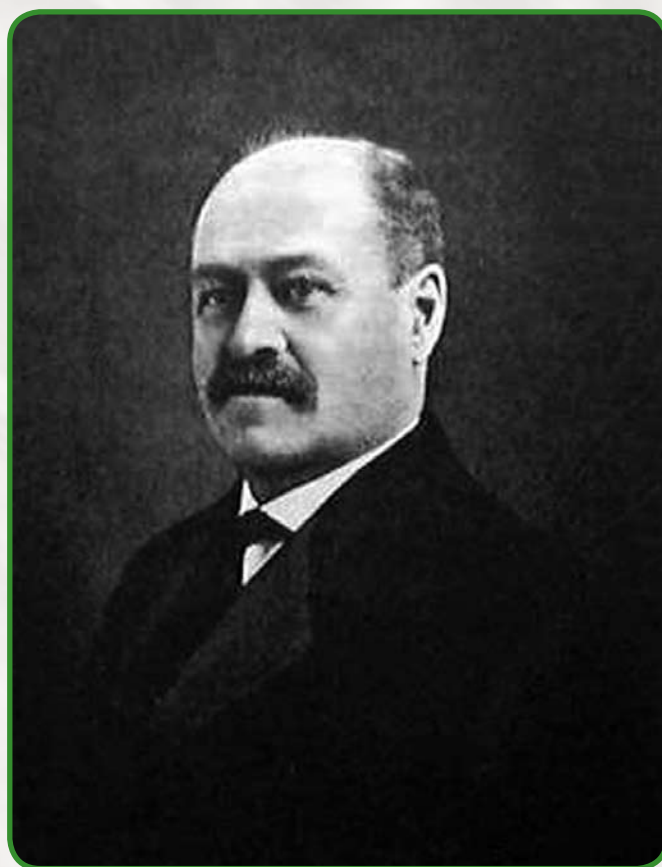
Podle materiálů Oldřicha Šafáře připravila Pavlína Švandová

Za lepším životem. Emigrace Náchodanů do zámoří v 19. století

Začít nový lepší život – to bylo motivací některých Náchodanů v 19. století k odchodu ze své vlasti. Toto období je známé jako velká zemědělská kolonizace, kdy Češi odcházeli za půdou a vysněnou lepší budoucností z nejistých poměrů panujících v mocnářství. Snad nejznámějším odchodem z Kladského pomezí byla emigrace několika set Broumovanů do Chile. Méně je však známé vycestovávání náchodských občanů, které nebylo tak živelné, ale v mnoha případech velmi dramatické a zajímavé.

Kam mnozí z Náchodanů odešli a jak se jim v nové zemi žilo? Zpráv o jejich cestách není mnoho. Víme, že často mířili do těch amerických států, kde, jak věřili, mají naději získat půdu, popř. práci v tamějším průmyslu či zemědělství. Nejprve jejich kroky vedly do severoněmeckých přístavů, zvláště Hamburku, odkud po několikátýdenním strádání na lodích dorazili do východoamerických přístavů.

Jednou z vyhledávaných amerických zemí byl Wisconsin. Když zde byla ve 40. letech 19. století dostavěna železnice, začal se rozvíjet zdejší průmysl, který se koncentroval v blízkosti jezera Michigan. Americká vláda podněcovala zájem potencionálních přistěhovalců i reklamou, v níž přichozí lákala na volnou půdu a absolutní náboženskou svobodu. Na tato slova slyšeli rovněž čeští emigranti, a tak není náhodou, že kolem roku 1860 žilo ve Wisconsinu v okrese Manitowoc už 1 700 Čechů. Nejvíce jich ovšem dorazilo v druhé půli 19. století. Jednalo se převážně o farmáře a zkušené obchodníky, které z Čech vyhnala buď existenční nouze, nebo touha po svobodě vyznání. Jedním z nejvýznamnějších představitelů veřejného života v Manitowocu byl Hubert Falge, narozený 29. února 1836 v Trutnově. Po skončení univerzitních studií získal práci jako učitel němčiny, latiny a historie na náchodské reálné škole. V roce 1860 si vzal za ženu Marii Ludvíkovou, s níž o osm let později odcestoval do Nového světa. V Manitowocu nejprve pracoval v manufaktuře na výrobu lepidla. Později se z něho stal pojišťovací agent, avšak posléze se k učitelské profesi vrátil, když byl dosazen jako učitel němčiny na místní škole. Jeho syn Louis, narozený v Náchodě roku 1861, se stal manitowoc-kým lékařem.

Hubert Falge

Obdobný příběh prožila rodina Stiglitzů-Cvachů. Marie Stiglitzová, narozená v Náchodě 7. června 1819, se provdala za Jana Cvacha z Radetic a společně odcestovali do Yanktonu v Jižní Dakotě. Skupiny Čechů, které sem přicházely, hledaly – podobně jako jiní nově přichozí imigranti – kus úrodné půdy, na níž by mohly hospodářit. Většina se usadila v místech dnešního dakotského městečka Springfieldu. Jejich začátky byly velmi těžké: tuhé zimy, nedostatek potravin a v počátcích rovněž střety s indiány. Rodiny, někdy i početné, si vystavely srubová obydlí často jen o pár metrech čtverečných. Zde vychovaly novou generaci Čechoameričanů, která později odešla z venkova do měst. Mnozí však v rodištích svých otců a matek zůstali a stále udržují tradice svých předků, již přišli z Čech. Četná městečka si také dodnes zachovala své vlastenecké názvy jako např. v okrese Bon Homme městečko Tabor.

Další početné komunity Čechů bychom našli v amerických státech Texas, Nebraska a Iowa. Od 80. let 19. století imigrační vlna Čechů mířila do průmyslových a obchodních center USA, především do Chicaga, Clevelandu a New Yorku. I sem dozajista někteří Náchodané zamířili, i když jejich cesty byly motivovány jinými důvody.

Richard Švanda

Archeologie bitevního pole – Česká Skalice

Na přelomu června a července se v letošním roce na mnoha místech bude připomínat 150. výročí prusko-rakouské války. Naprotá většina bitev této války, někdy nazývané jako sedmítýdenní nebo také německá válka, se odehrála ve východních Čechách. Jediným vítězným střetnutím pro Rakušany v této válce byla bitva u Trutnova, která se odehrála 27. června. Téhož dne proběhla bitva u Náchoda, o den později u České Skalice, 29. června byly svedeny bitvy u Jičina, Svinišťan či Dvora Králové nad Labem, přičemž k rozhodujícímu střetu, který měl fatální následky pro rakousko-uherské mocnářství a následné uspořádání sil v Evropě na další půlstoletí, došlo u Hradce Králové, nebo též Sadové, dne 3. července 1866.

Vyhlášení války předcházely silící spory mezi Rakouskem a jeho severním sousedem Pruskem, které od dob napoleonských válek, po nichž se zařadilo mezi evropské velmoci, usilovalo o rozhodující úlohu mezi německy mluvícími zeměmi; ty byly až do válek s Napoleonem sjednoceny do volného konfederativního útvaru Svaté říše římské, do jehož čela od 15. století usadili představitelé rakouských Habsburků. Impulsem k vyhocení sporů mezi oběma císařstvími se stalo roku 1863 obsazení Holštýnska a Šlesvicka Dánskem. Rakousko a Prusko ještě společnými silami porazilo dánské království, přičemž rakouská armáda obsadila Holštýnsko, které se tak stalo jakousi vzdálenou rakouskou kolonií, obklopenou pruským územím. Problematičností této situace si byl císař František Josef II. vědom a usiloval o výměnu Holštýnska za část Slezska nebo Kladska. O této směně však pruský kancléř Otto von Bismarck nehodlal ani v nejmenším uvažovat a spory se dále prohlubovaly. Události následně nabraly rychlý spád, když nově sjednocené italské království podepsalo v dubnu roku 1866 s Pruskem spojeneckou smlouvu namířenou proti rakouskému mocnářství s cílem územních zisků, především Benátska, jež doposud náleželo monarchii. 7. června 1866 pruské armádní síly obsadily Rakouskem kontrolované Holštýnsko a rakouské vojsko se bez boje stáhlo do Čech. O pět dní později byly přerušeny mezi oběma císařstvími diplomatické styky a o týden později poštovní, telegrafní i železniční spojení. Sasko, rakouský spojenec, bylo obsazeno pruským vojskem a ve dnech 20. a 21. června byla vyhlášena ze strany Itálie a Pruska válka Rakousku.

Postupující pruská vojska rychle vstoupila na území Čech a dne 28. června 1866 se střetla s rakouskými silami v bitvě u České Skalice. Tuto bitvu můžeme označit za zbytečnou a neplánovanou, neboť vojska byla vyčerpána z předchozího dne z bitvy u Náchoda, avšak rakouský velitelé, spoléhající se na blízkost josefovské pevnosti, se rozhodli zvrátit průběh války. Výsledek této bitvy známe, o jeho průběhu jsme zpraveni z podrobných záznamů a němé svědci této reže jsou v podobě pomníčků padlým patrné v krajině dodnes. Při výstavbě vodního díla Rozkoš u České Skalice byly objevovány jednotlivé hroby padlých ať již rakouských či pruských hrdinů. K některým jedincům se podařilo dohledat i jména či jejich životní osudy a nejsou tak jen anonymními oběťmi velmocenských politických sporů. Téměř tři desítky padlých se podařilo nalézt při výstavbě českoskalického silničního obchvatu. Snad shodou okolností byly

tyto hroby objeveny právě 28. června 2003, tedy přesně po 137 letech od tragického střetu.

V letošním roce připravuje město Česká Skalice investiční záměr na vybudování koupacích biotopových jezírek v areálu autokempu Rozkoš, v prostoru, odkud byl veden pruský útok na českoskalické nádraží. Snad opět řízením neviditelné ruky osudu se zahájení stavby posunulo do letních měsíců, do období, kdy si budeme připomínat 150 let od této bitvy. V průběhu stavebních příprav provedlo Regionální muzeum v Náchodě ve spolupráci s Ústavem archeologie a muzeologie Masarykovy univerzity v Brně na dotčené lokalitě geofyzikální průzkum s cílem

Fotografie hromadného hrobu z archeologického výzkumu v roce 2003 (foto Mgr. J. Tůma)

Mgr. J. Zeman popisuje reportérovi Českého rozhlasu metody geofyzikálního průzkumu (foto autor)

V současné době nelze odhadnout, kolik hrobů by se zde mohlo nacházet a jak dlouho bude případný archeologický výzkum trvat. V případě pozitivního zjištění budou ostatky padlých vojáků vyzvednuty a archeologicky i antropologicky prozkoumány. Toto bádání by nám mělo odpovědět na otázky, jak byl daný jedinec star, zda měl nějaké nemoci či předchozí válečná zranění. Po zpracování a vyhodnocení získaných údajů dojde k pietnímu pohřbení ostatků na válečném hřbitově ve Zličí, kde jsou pohřbeni jejich kolegové a kamarádi, jejichž životní pout' rovněž předčasně ukončila právě bitva u České Skalice, mnohdy velmi vzdálená od jejich domova, manželek, dětí, rodičů a dalších blízkých...

Jan Košťál

Geofyzikální průzkum v ATC Rozkoš (foto autor)

Náchodské opevnění a archeologický výzkum

Počátky města a hradu Náchoda jsou spojovány s Hronem, příslušníkem šlechtického rodu Načeraticů. Již v tomto období můžeme předpokládat vznik osady pod hradem jako jeho nezbytným ekonomickým zázemím. Čtvercový půdorys náměstí nasvědčuje plánovitému vzniku osídlení a jeho předurčení stát se městem. Archeologické výzkumy z minulých let prokázaly, že s opevněním města bylo započato již záhy po jeho založení. Prvotní opevnění města, či lépe ohrazení, mělo podobu dřevěné palisády.

Vlastní kamenná fortifikace vznikla s největší pravděpodobností v rozmezí let 1316 – 1321, kdy město převzal do svého přímého držení král Jan Lucemburský. Po tomto datu spravoval město jako manství králův stoupenec Hynek z Dubé, který zde budoval svou rozsáhlou rodovou državu. Je tedy velmi pravděpodobné, že výstavba opevnění pokračovala i za Hynka, v době, kdy král Jan získal téměř celé Slezsko a Náchod se tak stal důležitým bodem na cestě mezi Čechami a Slezskem. Vzhledem k počátkům města (na náměstí v té době nestál ještě ani kostel) můžeme předpokládat, že výstavba opevnění byla financována samotným králem.

Zatímco víme, že šířka městských hradeb byla proměnlivá, neboť v celém průběhu se pohybuje v rozmezí od 0,9 po 1,45 m, jejich výška je známa pouze ze dvou míst, kde dosahuje včetně poprsní zidky výšky 6,1 a 5,1 m. Naproti tomu výška hradeb na zámeckém kopci, přičemž zde není dochován jejich ochoz, se pohybuje v rozmezí 2,4 – 4,8 m. Městské opevnění bylo opatřeno celkem 24 okrouhlými, donitř otevřenými baštami s ochozem a cimburím. Tyto bašty převyšovaly hradební zeď pouze o 1,5 – 2 m. Specifikem náchodského opevnění, resp. městského opevnění v severovýchodních Čechách, je mělkost jejich bašt, neboť předstupují před linii opevnění pouze o 1,3 – 2 m, což značně ztěžovalo, či přímo znemožňovalo jejich hlavní úlohu – boční ochranu kurtin. Tloušťka zdí bašt se pohybovala v rozmezí 1,5 – 2 m. Pravděpodobně nebyly opatřeny ani žádnými střelnými, takže tzv. flankování se uskutečňovalo pouze z jejich ochozů.

Nedílnou součástí městské fortifikace byly i dvě brány. Hradecká, nebo též Krajská brána se nacházela na jihozápadním okraji města. Tato brána, jež je považována za hlavní vjezd do města, měla půdorys o rozměrech 8 x 9,5 m a před hradební pás předstupovala pouze o 2,2 m. Její výška bývá rekonstruována na 30 m. Protilehlou byla brána Polická, která byla čtvercového půdorysu o straně 7,5 m.

K městské hradbě také náležel – coby další významný prvek ve fortifikaci – příkop. Příkop kolem městského opevnění naplňovala voda, která byla přiváděna z obecního rybníka a potoka. Na základě provedených archeologických výzkumů můžeme předpokládat, že byl od hrady vzdálen 7 – 8 m. V Zámecké ulici, kde byl v souvislosti s demolicí hradeb v roce 1980 zasypan, dosahoval příkop hloubky více než 3 m a šířky 6,5 m.

V průběhu měsíce května mohli náchodští občané přihlížet záchranému archeologickému výzkumu, který v samém centru města provádělo Regionální muzeum v Náchodě. Tento výzkum souvisel s plánovanou revitalizací parku za restaurací U Města Prahy, který se nachází v prostoru mezi Masarykovým náměstím a Zámeckou ulicí. Stavební záměr, jehož investorem je město Náchod, zde počítá s vybudováním nového parku s gabionovou zdí na místě původní středověké hrady, jež zde stávala až do prosince roku 1980, kdy byla stržena společně s renesančním domem čp. 39.

Pohled na městské opevnění a renesanční dům čp. 39 z ul. Zámecká. Na fotografii patrná pülkeruhová bašta s cihlovým komínem, v zahradě domu čp. 245 je ještě patrný příkop. (Foto p. Mikyska, 1980)

Záchraný archeologický výzkum se v této fázi soustředil především na odhalení torza středověkého opevnění, kdysi v těchto místech stoupajícího po svahu směrem k náchodskému zámku. Odhalené základy hrady potvrdily závěry předchozích výzkumů, které již v minulosti na trase náchodského opevnění náchodské muzeum provádělo. Středověká hradba byla mělkého založení (cca 1 m pod úroveň současného terénu) a její šířka činila pouhých 100 – 120 cm. V odhalené části byl zachycen základ bašty, který byl, stejně jako u ostatních náchodských bašt, poměrně malého průměru. Její čelo předstupovalo před samotnou hradbu o 1 m, což znemožňovalo její aktivní obranu. Další zbytky bašty jsou očekávány v trase chodníku procházejícího parkem.

Nejvíce archeologických nálezů bylo zjištěno především v základech zmiňované bašty. Z těchto míst pochází i torzo miniaturní nádoby o velikosti 7 cm, kterou můžeme datovat do poloviny 14. století. Většina předmětů je však mladšího data. Jedná se především o fragmenty novověké keramiky, jež patrně může souviset se zmiňovaným renesančním domem, který až do poloviny 19. století fungoval jako měšťanský pivovar a kam se následně přestěhovala náchodská radnice. Pozůstatky tohoto domu byly odhaleny v severním cípu parku.

Jan Košťál

Odhalené základy městské hrady (foto J. Košťál)

Dochovaný relikt pülkeruhové bašty se základem cihlového komínu (foto Š. Lamprecht)

Edukační činnost muzea

Již třetí rok se Regionální muzeum zapojuje do vzdělávacích aktivit pro školy a veřejnost z Náchoda a blízkého okolí. Velmi oblíbenými se staly programy ve stálé expozici. Pro žáky základních škol je připraveno deset vzdělávacích programů s názvem Krokem za příběhem, jejichž stěžejní bod spočívá v příbězích z dob dávných a minulých, na které navazují herní aktivity v podobě úkolů, pracovních listů a didaktických her.

Dále jsou v prostorách muzea či výstavní síně pravidelně připravovány vzdělávací aktivity k jednotlivým výstavám pořádaným muzeem. Snažíme se, aby ke každé výstavě byly k dispozici různé variace

programů jak pro děti z mateřských škol, tak žáky škol základních i středních. Osvědčily se rovněž didaktické pomůcky či materiály, jež je možné využít jako samoobslužné prvky při rodinných návštěvách muzea.

Již v loňském roce rozšířilo muzeum vzdělávací programy také do jiných muzejních objektů, především do Pevnosti Dobrošov, kde je možné zúčastnit se vzdělávacího programu s názvem Na Berlín. Nově naši nabídku obohatil program věnovaný stopadesátiletému výročí prusko-rakouské války z roku 1866, jejíž bitvy se mimo jiné odehrávaly právě i v našem regionu. Oba jsou vytvořeny na principech oblíbených escape games, kdy žáci musí plnit úkoly a ve většině případů pracují sami, čímž si mnohem hlouběji osvojí znalosti a dovednosti na ně kladené.

Široká veřejnost již rovněž přivykla aktivitám,

kteří muzeum pořádá pro ni. Oblíbenými se staly Velikonoce v muzeu, kdy si zájemci mohli přijít uplést tradiční pomlázku a ozdobit vajíčka několika různými technikami. Tato dílnička zaznamenala u veřejnosti velmi pěkné ohlasy, a proto není nijak překvapivé, že i návštěvnost byla vyšší než v předchozím roce. Nově byla letos uspořádána dílna na výrobu lampionu, které děti mohly využít jak při čarodějnickém, tak lampionovém průvodu.

Barbora Stehlíková

Pozvánky na výstavy červen – listopad 2016

AOPK ČR, regionální pracoviště Východní Čechy, oddělení Správa CHKO Broumovsko ve spolupráci s Regionálním muzeem v Náchodě zvou na výstavu:

SOUŽITÍ S VELKÝMI ŠELMAMI

Náročný úkol i příležitost

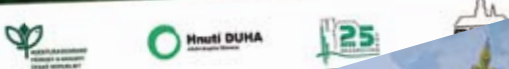
Po staletích pronásledování se do evropské krajiny vrací medvědi, vlci, ryši a rosomáci. Mohou žít s námi? Dokážeme my žít s nimi? Proč jsou tolik kontroverzní? Jaká existují řešení?

Muzeum města Police nad Metují
první patro benediktinského kláštera v Polici nad Metují

9. 6. 2016 - 26. 7. 2016

Otevřeno denně kromě pondělí 9,00-12,00 a 13,00-16,30 hod.

Vernisáž výstavy: středa 8. 6. 2016 od 16,00 hod.

POST BELLUM 1866

válečné hroby, archeologie bitevního pole, dozvuky války ...

KONIGRÁZ 1866
150

18. 6. - 30. 10. 2016
Regionální muzeum v Náchodě
Výstavní síň - Tyršova ulice čp. 247

Otevřeno denně mimo pondělí, 9,00-12,00 a 13,00-17,00
Vernisáž výstavy v pátek 17. června 2016 od 16,00 hod.
www.muzeumnachod.cz

BITVA U NÁCHODA

27. 6. 1866

27. 6. - 30. 10. 2016
Stálá expozice Regionálního muzea v Náchodě
Masarykovo náměstí čp. 18

Otevřeno denně mimo pondělí, 9,00-12,00 a 13,00-17,00
Vernisáž výstavy v pondělí 27. června 2016 od 16,00 hod.
www.muzeumnachod.cz

Regionální muzeum v Náchodě Vás zve na výstavu starých hronovských pohlednic do Rodného domku Aloise Jiráska

Otevřeno denně kromě pondělí
9 – 12, 13 – 16:30 hodin
V době konání Jiráskova Hronova (29. 7. – 6. 8. 2016)
otevřeno každý den 9 – 12, 13 – 18:30 hodin

„Pohledy do minulosti“

1. 7. - 31. 8. 2016

Pohlednice pocházejí ze sbírek Regionálního muzea v Náchodě

Stálá expozice Regionálního muzea v Náchodě

Masarykovo náměstí čp. 18, 547 01 Náchod

Otevírací doba: úterý – neděle: 9.00 – 12.00, 13.00 – 17.00

Kontakt pro objednání:

tel.: 491 433 722, e-mail: expozice@muzeumnachod.cz

Výstava: Bitva u Náchoda 27. 6. 1866: 27. 6. – 30. 10. 2016

Výstavní síň Náchod

Tyršova ulice čp. 247, 547 01 Náchod

Otevírací doba v době výstav: úterý – neděle: 9.00 – 12.00, 13.00 – 17.00

Kontakt pro objednání:

tel.: 491 423 248, e-mail: vystavnisn@muzeumnachod.cz

Výstava: Post bellum 1866. Válečné hroby, archeologie bitevního pole, dozvuky války...: 17. 6. – 30. 10. 2016

Pevnost Dobrošov

Dobrošov u Náchoda, 549 21 Česká Čermná

Otevírací doba: listopad – březen: úterý a čtvrtek: 10.00 – 14.00, jindy na objednání,

duben: pondělí – neděle: 10.00 – 16.00, květen – září: pondělí – neděle: 10.00 – 18.00

říjen: pondělí – neděle: 10.00 – 16.00

Kontakt pro objednání:

tel.: 491 426 047, mob.: 724 120 498, e-mail: pevnost.dobrosov@seznam.cz

Akce: Sraz historických vozidel: 2. 7. 2016

Dobrošovské dřevobraní: 9. a 10. 7. 2016

Benefiční akce Podporujeme naše vojáky!: 30. a 31. 7. 2016

Vzpomínka na dělníka Jana Prostředního: 12. 8. 2016

2. ročník Se starostou do pevnosti: 20. 8. 2016

Mezinárodní noc pro netopýry: 27. 8. 2016

Rodný domek Aloise Jiráka

Jiráskova ulice čp. 90, 549 31 Hronov

Otevírací doba: listopad – duben pouze pro objednané skupiny

květen: sobota, neděle: 9.00 – 12.00, 13.00 – 16.30

červen – srpen: úterý – neděle: 9.00 – 12.00, 13.00 – 16.30

září – říjen: sobota, neděle: 9.00 – 12.00, 13.00 – 16.30

Kontakt pro objednání:

tel.: 491 483 538, (rodný domek),

491 423 248 (centrální pracoviště), e-mail: hronov@muzeumnachod.cz

Expozice: Rodný domek Aloise Jiráka

Výstava: Pohledy do minulosti: 1. 7. 2016 – 31. 8. 2016

Jiráskovo muzeum v Hronově

Jiráskovo divadlo, nám. Čs. armády čp. 500, 549 31 Hronov

Otevírací doba: listopad – duben pouze pro objednané skupiny

květen: sobota, neděle: 9.00 – 12.00, 13.00 – 16.30

červen – srpen: úterý – neděle: 9.00 – 12.00, 13.00 – 16.30

září – říjen: sobota, neděle: 9.00 – 12.00, 13.00 – 16.30

Kontakt pro objednání:

tel.: 491 423 248, hronov@muzeumnachod.cz

Expozice: Jiráskovo muzeum je expozicí věnovanou životu a dílu Aloise Jiráka a dalších hronovských rodáků

Muzeum města Police nad Metují

Komenského náměstí, Klášter čp. 1, 549 54 Police nad Metují

Otevírací doba: říjen – duben pouze pro objednané skupiny

květen: pátek, sobota, neděle: 9.00 – 12.00, 13.00 – 16.30

červen – září: úterý – neděle: 9.00 – 12.00, 13.00 – 16.30

Kontakt pro objednání:

tel.: 491 423 248, police@muzeumnachod.cz

Expozice: Muzeum města Police nad Metují prezentuje v prostorách historického benediktinského

kláštera sbírky bývalého městského muzea i původní byt opata včetně soukromé kaple

Výstava: Soužití s velkými šelmami. Náročný úkol i příležitost: 9. 6. – 26. 7. 2016

Stará škola „Dřevěnka“ Police nad Metují

Hvězdecká ulice čp. 15, 549 54 Police nad Metují

Otevírací doba: pouze v době příležitostných výstav a akcí

Kontakt pro objednání:

tel.: 491 423 248, police@muzeumnachod.cz

Expozice: Stará škola „Dřevěnka“ prezentuje historii školy a životní styl rodiny učitele na počátku 20. století

Akce: Řemesla v Dřevěnce o polické pouti: 12. – 14. 8. 2016

Výstava: Výstava fotografií Lezení na Budík: 12. – 14. 8. 2016

